

Александър Йорданов. *Завръщане*. София, УИ "Св. Климент Охридски", 2006, 452 с.

В началото на 2006 г. беше издадена книгата на Александър Йорданов *Завръщане*, в която авторът преосмисля съдбата на литературата и твореца по време на комунистическия режим. Книгата е богата и с фактологичния си материал, и с интерпретаторските си решения.

Особен интерес представлява главата *Цялата наша родина – негов паметник!*, която изследва образа на Сталин в българската поезия. Ал. Йорданов ни въвежда в темата интригуващо, като започва със своя роден град – Варна, който някога се наричаше Сталин: „Било е времето, когато на входа на морската градина във Варна зорко и величествено е бдял паметникът на „вожда на народите“ – с поглед, вперен в комунистическото бъдеще... После само за една нощ този страшен човек изчезна в морето. Изхвърлиха паметника, но оставиха в мислите си вожда. И така е до наши дни.“

Следващите страници очертават същността на системата, управлявана от този „античовек“. Спирайки се на издадените десетки години по-късно *Един ден на Иван Денисович и Архипелагът Гулаг* на Александър Солженицин, авторът основателно поставя следния въпрос – тези, които възхваляваха и възпяваха „бащата на народите“, дали са знаели за лагерите, мъченията и убийствата в Гулаг и другаде, за „голодомора“ в Украйна в началото на 30-те години на съветската колективизация и сталинския глад, от който са загинали над 10 милиона човешки същества, за унищожаването на цели народи от бившия социалистически лагер, за погрома над интелигенцията, за истинската цел на режима да формира „безродни съветизирани нещастници“.

Ал. Йорданов разкрива с имена и факти специалната „Сталинска сесия“ на 4 и 5 декември 1950, на която основният доклад на проф. Владимир Георгиев е подкрепен от акад. Тодор Павлов, акад. Стоян Романски, проф. Л. Андрейчин, проф. Иван Леков, проф. К. Мирчев, проф. Ст. Стойков и много други. За съвременния читател е ясно, че при определени условия нормални и умни хора са принудени да действат „по други принципи“. А за основен социално-психологически и социално-поведенчески принцип при социализма авторът определя **страха**. И в името на оцеляването се създава псевдонаука и псевдолитература. И учени, и писатели, кой искрено, кой талантливо, кой – не, участват в този сценарий.

Авторът спира читателското внимание върху „искреното“ поетическо виждане на Л. Стефанова, която вписва в своето стихотворение *Близко до Кремъл* „съкровения“ образ на майката:

*... На двеста крачки е от теб
Ей на –
ръката стига да протегнеш само –
по-близо е от родната страна,
от клуба, от другарите, от мама!*

Според Ал. Йорданов най-красноречив във формулировките е Камен Калчев: „Името на Сталин днес е символ на мъдрост и прогрес, символ на мечтите на човечеството към щастливото бъдеще на комунизма.“ Тези слова са написани през 1948 г., когато „са избити хиляди честни и достойни български граждани“, интелектуалци, поети, писатели, политици от европейски мащаб. Но „в онези години такива като Калчев са готови и цървулите от селските крака да свалят само и само да докажат верността си към глупостта. Към каскета и ботуша“. А над Христо Радевски авторът произнася безмилостната си присъда: „Дълбоко комплексиран като творец, той не знае мярка на апологетиката.“ Основание за тази оценка Ал. Йорданов намира в определението на Радевски за Сталин като „неподражаем стилист“, чийто език е толкова прост и точен, стилът му е толкова ясен и достъпен, че и най-простият човек ще разбере чрез неговите думи и най-заплетената философска мисъл!

Тези слова Радевски пише през далечната 1949 г., когато е председател на Съюза на българските писатели, когато е зет на героя на социалистическа България и СССР Антон Иванов, когато „лъжата е официална политика“. За милионите избити без съд и присъда, за народите и националните малцинства, разселвани, изселвани и унищожавани, българският поет мълчи. Десетилетия по-късно той ще се обяви дори за „дисидент“, ще разкаже други спомени, за да се нареди отново в първите редици. Но всичко това е „по-скоро пародия, ирония на историята и нищо повече“ – заключава Александър Йорданов.

За Сталин пише и Елисавета Багряна, неискрено, за да оцелее в новото време. „За да се скрие във времето, да стане незабележима, но и част от него, поетесата съзнателно променя своя стил, поетика, за да изчезне и споменът с асоциация с истинската Багряна.“ Поетесата на ритмичния стих, на волността и стихииите „препъва стиха, реди безсмислени думи, лозунги и политически клишета“. И въпреки всичко го прави талантливо:

*На Сталин гласът! – той е глас на борците свободни,
на повика жизнен за труд, за строителство, мир!
От целия свят милионите волни народи
вървят подир него, вървят неотклонно, безспир*

Талантливата Багряна отбива номера, но Младен Исаев е преиграл във венцехваленето:

*... И потомъкът ти впи
ясен поглед в времето
ще завижда, че си бил
Сталинов съвременник.*

Според Ал. Йорданов това е едно от безспорните доказателства за бездарността на Младен Исаев. Но и за неговата драма на поет и човек. На

неговата съвест тежи най-тежкия грях: да предаде тези, които някога са го спасили от смъртта. Неговият подпис, заедно с този на Людмил Стоянов и Орлин Василев, се чете под Протокола на Управителния съвет на Съюза на българските писатели, с който са изгонени и предадени на „народен съд“ Фани Попова-Мутафова и Чавдар Мутафов, Димитър Талев и Йордан Стубел, проф. Михаил Арнаудов и Владимир Василев, Димитър Шишманов и Райко Алексиев (осъдени посмъртно?!) и редица други личности на българската литература, наука и култура.

Завръщане на Александър Йорданов не изисква реклама. На добър път към правдивата, истинската българска литературна критика и литературна история!

Кичка Пешева